

Tóthová, Štefánia

Zisťovací historicko-archeologický výskum areálu národnej kultúrnej pamiatky kaštieľa v Holíči, okr. Senica

Archaeologia historica. 1981, vol. 6, iss. [1], pp. 443-456

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/139367>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Zisťovací historicko-archeologický výskum areálu národnej kultúrnej pamiatky kaštieľa v Holiči, okr. Senica

ŠTEFÁNIA TÓTHOVÁ

V súlade so zabezpečením rozvoja štátnej pamiatkovej starostlivosti Slovenskej socialistickej republiky bola zahrnutá do plánu hlavných úloh Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave pamiatková úprava holičského kaštieľa, vyhláseného v rámci uznesenia vlády SSR roku 1970 na základe kultúrno-historických a architektonických hodnôt za národnú kultúrnu pamiatku.

Keďže prvým predpokladom správnej obnovy a regenerácie pamiatkového objektu je poznanie jeho vzniku a stavebného vývoja, pristúpilo sa v areáli tejto významnej NKP k realizácii komplexných výskumov, ktorých súčasťou bol aj zisťovací historicko-archeologický výskum, uskutočnený v rokoch 1977 až 78.

Mesto Holič (185 m n. m.) leží na moravsko-slovenských hraniciach v severozápadnom cípe Slovenska, na okraji ľavobežnej časti údolnej nivy rieky Moravy, pri dotyku slovenskej časti Dolnomoravského úvalu so západnými výbežkami Myjavskej pahorkatiny.

Prvé podnety k osídleniu lokality už od praveku vychádzali bezpochyby z priaznivých geomorfologických a hydrologických podmienok, úrodnosti pôdy (sprašové pokrovy) a výhodnosti polohy ostrožiny nad močaristým terénom. Početné slovanské sídliskové i pohrebiskové nálezy z polovice 9. storočia, zistené na pieskových dunách v barinách pozdĺž ľavého brehu rieky Moravy dokladajú pomerne husté osídlenie tiež v dobe veľkomoravskej (Kráskovská 1965, 1969). Podľa Anonymovej kroniky bola predmetná oblasť v 10. storočí obsadená starými Uhrami až k rieke Morave (po Blatnohrad-Mikulčice), pričom vojsko narážalo na odpor domáceho obyvateľstva, chrániaceho si svoje sídla brodmi, močiarimi a ramenami potokov (Janšák 1962). Po zániku Veľkej Moravy a násilnom oddelení roľníckych a roľnícko-pastierskych osád od centier na Morave sa územie Holiča stalo súčasťou pohraničného pásma formujúcich sa štátov — českého a uhorského. Ustáľovanie hranice od polovice 11. storočia, ktoré vyvrcholilo na českej strane v súvislosti so správnou organizáciou mladého premyslovského štátu vybudovaním hodonínskeho břetislavského hradiška na obranu proti Uhorsku, viedlo pravdepodobne tiež k vzniku holičskej pohraničnej pevnosti, t. j. strediska vojenského pohraničného elementu, rozmiestneného uhorskými kráľmi na ľavom brehu rieky Moravy pri starej križovatke obchodných ciest.

Holič — Wywar sa prvý krát spomína v roku 1256 v súvislosti s obnovením donácie na Skalicu po tatarskom vpáde, pričom dôraz sa kladie na obyvateľov obce (Chaloupecký 1923). Ďalší písomný údaj je z roku 1273, vzťahuje sa však na vládu Ondreja II. (1205—1235), ktorý hrad — Ujvár spolu s majetkami daroval šľachticovi Kemynovi (Ratkoš 1978).

V prameňoch sa opakujúci názov Nový hrad, používaný od polovice 13.

storočia nepriamo dokladá jestvovanie staršieho hradu v skúmanej oblasti, kde pri sledovaní širších historických súvislostí vystupuje ako predpokladané centrum obrannej siete proti Morave Šaštín-Šašvár. Formovanie sa tohto strediska cirkevnej moci — v rokoch 1210—1233 už archidiakonátu — podľa predlohy hradských stredísk môžeme klásť zhodne s ďalšími, nižšími orgánmi cirkevnej správy omnoho skôr — v danom prípade pred rok 1116 (Ratkoš 1978).

Lokalizovanie starého hradu, podobne ako riešenie vzniku nového hradného strediska Wywar-Ujvár naráža na nedostatok staršieho listinného materiálu, čo možno vysvetliť zvýšeným záujmom uhorských panovníkov o oblasť západného pohraničia Uhorska, ktorú si zo strategických dôvodov ponechávali vo svojom majetku. Z uvedených skutočností vyplýva, že predostretý doklad existencie celého sídliskového komplexu, t. j. hradu i osady najneskôr k roku 1235 poukazuje zároveň na určitý úpadok strediska hradného kráľovského panstva, súvisiaci najpravdepodobnejšie s definitívnejším ustálením hranice.

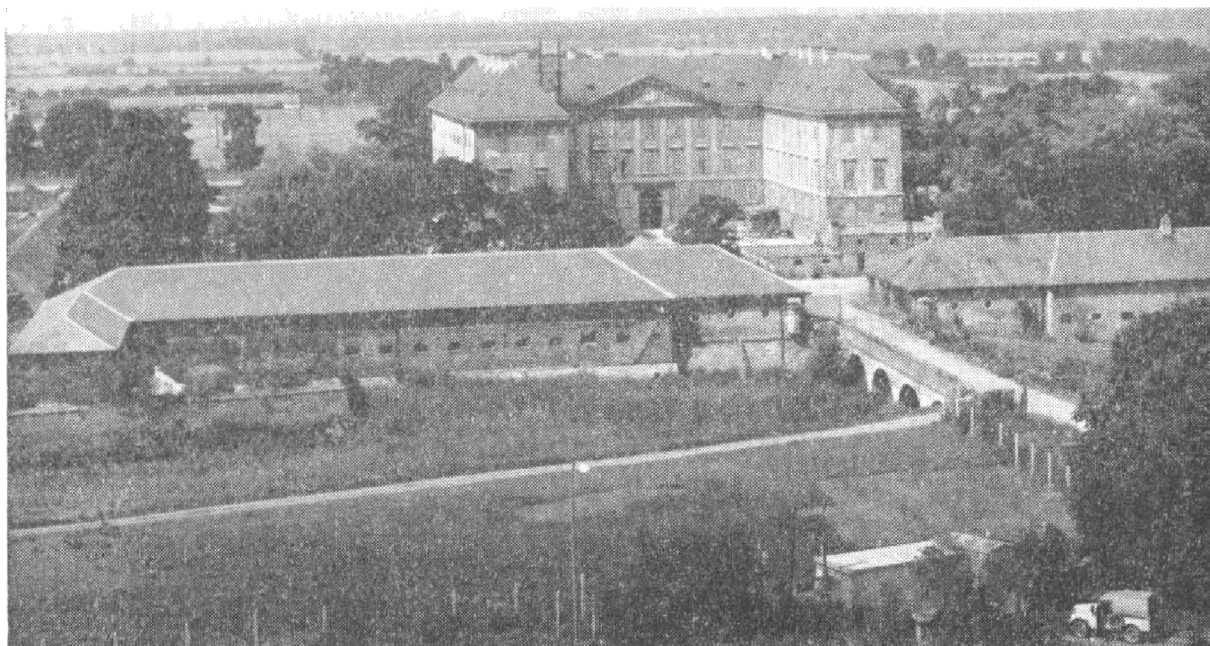
Význam Holíča, daný predovšetkým jeho polohou poslednej zástavky v Uhorsku na komunikácii vedúcej do Čiech neklesol však ani v ďalších obdobiach. V polovici 13. storočia bol zvýraznený založením kráľovskej mýtnej stanice a zároveň sa podľa ustanovenia Bélu IV. stal sídlom jedného obvodu — dištriktu Bratislavského komitátu (Ratkoš 1978).

Od 13. storočia bol Holíč striedavo majetkom kráľa i šľachty. V roku 1315, počas bojov Matúša Čáka s Jánom Luxemburským dostáva sa holičsky pohraničný hrad do popredia a pod názvami Holicz a Alba Ecclesia sa spomína v súvekých kronikách — Zbraslavskej a Dalimilovej. Popis obliehania hradu, obohnaneho vodnou priekopou a situovaného do blízkosti vodných tokov vylučuje pokusy staršej literatúry umiestniť objekt do východnej časti mesta na vršky a jednoznačne ho lokalizuje do polohy kaštieľa.

Dnešný neskorobarokový výzor holičského kaštieľa je výsledkom prestavby renesančnej protitureckej pevnosti na reprezentačné sídlo cisárskej rodiny Habsburgovcov. Trojpodlažná obytná budova, pôdorysne riešená do tvaru písmena U je obohnaná mohutným dvojnásobným systémom hradobného múru a priekopy, za ktorými pokračoval rozsiahly ohradený park, zlikvidovaný po roku 1919. Objekt sa nachádza v západnej a najnižšie položenej časti mesta Holíča, v nadmorskej výške 165 metrov. Poloha kaštieľa na západnom okraji ostrohovitého výbežku, hraničiaceho s bývalým inundačným pásmom rieky Moravy, ktoré tvorí s okolitým močaristým terénom a potokom Chvojnicou prirodzenú obranu z troch strán (západ, sever, juh) poukazuje na jeho pôvodnú funkciu a zodpovedá popisu obliehania vodného hradu zo začiatku 14. storočia (obr. 1).

Umelecko-historický a architektonický výskum naznačil existenciu viacerých samostatne stojacich stredovekých objektov, vytvárajúcich v početných stavebných etapách okolo opevnenia jednoliaty celok, tvoriaci základ pravidelného renesančného pôdorysu. Keďže radikálna baroková prestavba, prejavujúca sa hrubými tehlovými plentážami na kamenných murivách stredovekého charakteru zlikvidovala v jednotlivých častiach objektu nálezové možnosti a nedovolila určiť presnejší vzhľad najstarších fáz a prestavieb hradu, pokúsili sme sa nejasnosti stavebného vývoja a štruktúry objektu riešiť a zodpovedať metódou archeologického výskumu.

Najstaršie zistené osídlenie lokality datujeme od druhej polovice 12. storočia do prvej polovice 13. storočia. Doložené je torzami sídliskových objektov, resp. sporadicky odkrytých kolových jám a žlabov, ktorých výplň tvorila prepálená zemina, uhliky, žabičné kamene, mazanica s odtlačkami prútia a úlomky mladohradištnej keramiky. Nálezové celky obsahovali fragmenty hrn-

Obr. 1. Holíč-kaštieľ, pohľad na areál skúmanej NKP od juhovýchodu. Foto D. Tóth.

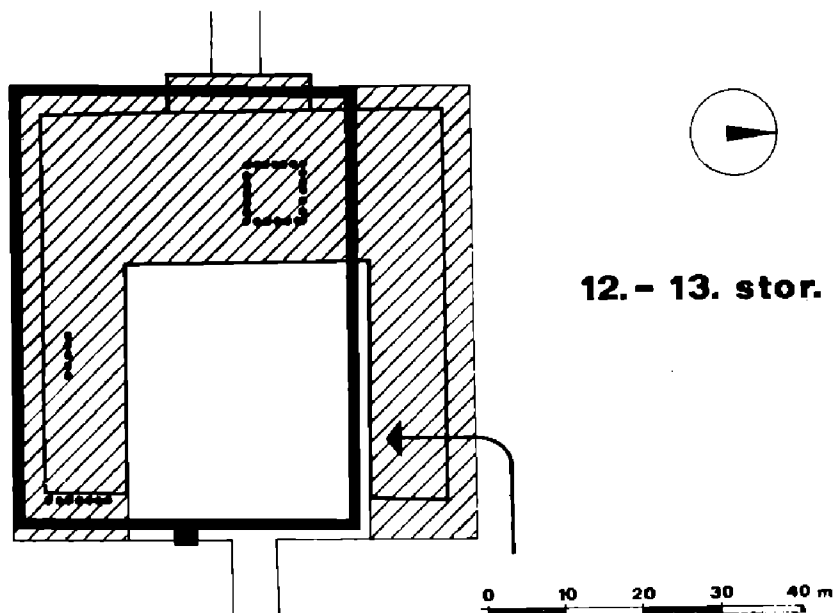
covitých bezuchých, obtáčaním vyhotovených nádob s hrubozrnného piesčitého a tuhového materiálu. Prevladali dohora vytiahnuté a kalichovité okraje, niektoré zdobené na vonkajšej strane rytou jednoduchou i viacnásobnou vlnovkou. Zastúpené boli tiež okraje lievikovité, vodorovne zrezané, alebo na vonkajšej strane zvisle, prípadne šikmo zrezané; na vnútornej strane hrdiel nádob boli badateľné stopy ručného modelovania. Výzdoba pozostávala z jednoduchej vlnovky, krokvicovitých vpichov, špirály a šikmých vrypov. Pre doplnenie tvarov treba spomenúť ešte fragmenty veľkých tuhových sudovitých nádob — zásobníc so zosilnenými okrajmi vyformovanými do okružia a hrubostenné lieviky veľkých rozmerov, zdobené po celom povrchu rytými širokými vlnovkami.

Analógie pre uvedené nálezy nachádzame predovšetkým v mladohradištnej juhomoravskej keramike s charakteristickou prísadou tuhy (Měřínský 1976; Unger 1970), ale tiež v nálezoch z juhozápadného a západného Slovenska (Habovštiak 1962, 1961; Ruttkay 1976; Štefanovičová 1975), kde výskyt práve tuhovej keramiky naznačuje priamy styk už v predchádzajúcich obdobiach s územím jej koncentrácie — Moravou.

Nálezy z najstaršieho obdobia sa nachádzali na povrchu čiernej mastnej organogénnej zeminy; sústreďovali sa v suterénoch južného krídla kaštieľa a v južnej časti nádvorja, kde vrstva vystupovala najvyššie — 162 m n. m. Zo zistenej konfigurácie pôvodného terénu v areáli skúmaného objektu vyplýva, že uvedené polohy tvorili akýsi polostrov vystupujúci z okolitých bažín, ktorý bol od východu volne prístupný. Tieto prírodné danosti využili prví obyvatelia areálu pri budovaní opevnenia, ohraničujúceho plochu zhruba 57×39 metrov.

Hradobný múr, široký 155 cm — v nadzákladovej časti 140 cm — ktorý nahradil pravdepodobne staršie opevnenie (palisádové žľaby), vybudovali z lomového kameňa miestnych zdrojov (mäkký vápenec, zložený výlučne

Obr. 2. Holič-kaštieľ, pôdorys prvej etapy výstavby objektu: 12.–13. storočie. Zameral a vykreslil D. Tóth.

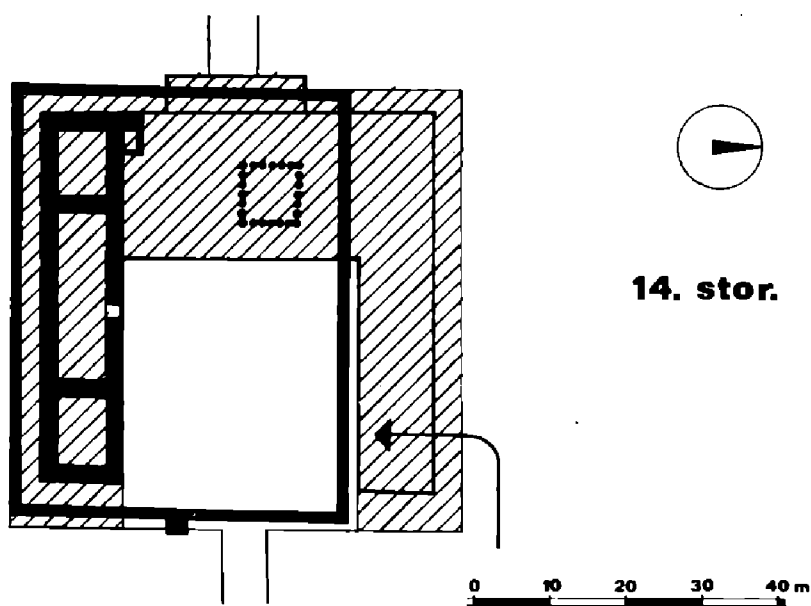

12. – 13. stor.

z lastúr morských živočíchov s obalovým vápenným tmelom) zalievaného vápennou maltou s veľkým obsahom hrubozrnného piesku. Z muriva opevnenia, zahĺbeného 150–180 cm do ílovitého podložia a rešpektujúceho pôvodnú niveletu (200 cm pod barokovou dlažbou) i najstaršie osídlenie sa zachovala v základoch takmer úplná východná strana v strede s oporným pilierom a časť západnej strany, zabudovaná spolu s južnou do základov renesančnej terasy

Dominantu kompozície hradného areálu prvej stavebnej fázy, t. j. kamennú obytnú budovu — palác, či vežu — sa archeologickým výskumom nepodarilo odkryť. Sekundárne použité opracované kamene a celé bloky murív s béžovými povrchovými nátermi, štruktúrou príbuzné murivám opevnenia (potvrdené chemickými rozbormi vzoriek) sa zistili v základoch prístavby z 15. storočia, situovanej do západnej a najlepšie chránenej časti opevneného areálu, kde možno neznámu stavbu najskôr predpokladať (obr. 3 — plán).

V 14. storočí, keď strategický význam hradu s charakterom strohej pohraničnej pevnosti klesol, narastajúci v súlade s dobou požiadavky na obytnú

14. stor.

Obr. 3. Holič-kaštieľ, pôdorys druhej etapy výstavby objektu: 14. storočie. Zameral a vykreslil D. Tóth.

Obr. 4. Holíč-kaštieľ, fragment kamenného portálu v severnom múre staršieho gotického paláca. Foto D. Tóth.

budovu, ktorá sa presadzuje ako samostatná stavebná jednotka, nezávislá od opevnenia. Vybudovanie nového priestranného objektu obdĺžnikovej, trojpriestorovej dispozície s vybiehajúcou hranolovou vežou v severozápadnom nároží predstavuje obmenu nového typu paláca nesúvisiaceho s opevnením, kde stredný, t. j. najväčší priestor je uzavretý z dvoch užších strán vežami, podobne ako v Dobrej Nive, resp. v Liptovskom Hrádku (Menclová 1973).

Dvojpodlažná stavba umiestnená do južnej časti areálu rovnobežne s opevnením, rešpektujúc tak kamenný obytný objekt prvej stavebnej fázy, vytvorila základnú osnovu južného krídla holičského kaštieľa. Archeologickým výskumom sa zistilo, že palác o rozmeroch 49×11,5 metrov, orientovaný po dĺžke V-Z vystavali v jednej stavebnej etape. Dokladajú to odkryté jednoliate obvodové murivá, zachované pod novšími plentážami a omietkami dodnes do výšky prvého poschodia. Základové murivá dosahujúce hrúbku 225 cm sú vybudované z mäkkého vápenca, štiepaného do tvaru obdĺžnikových kvádrov rôznej veľkosti. Takto ukladaný lomový kameň, úsporne zalievaný žltkastou vápennou maltou vytváral dojem riadkovaného muriva. Základová škára zahĺbená do vrstvy čiernej zeminy ležala o 150 cm plytšie ako základy predgotického opevnenia a porušila objekty najstaršieho osídlenia. Základy veže, zapustené takmer o 90 cm hlbšie (so stenčným východným a severným obvodovým múrom), zodpovedali prehĺbenému suterénnemu priestoru s vnútornou svetelnosťou 170×220 cm, ktorý mal v strede západnej steny vetrací otvor štvorcového prierezu (30×30 cm), umiestnený 15 cm nad základovou škárou.

Pôvodné členenie paláca sa najlepšie zachovalo v prvom podlaží, zakleňnutom jednoduchými kamennými valenými klenbami. Stredný priestor osvetľovali zo severnej strany štrbinové strielne. Vo východnom a západnom priestore sa okenné otvory nezistili. Vybiehajúca hranolová veža na SZ nároží paláca mala strielňu umiestnenú vo východnom obvodovom murive. Strielne nasmerované vo všetkých prípadoch do neskoršieho nádvorja naznačovali smer obrany pred vstupom do objektu, orientovaným zo severu.

Archeologická sonda v nádvorí pozdĺž severného obvodového múru paláca odkryla približne v strede jeho dĺžky spodnú časť gotického portála s rozpätím 130 cm (obr. 4). Portálom sa predchádzalo šiestimi stupňami kamenných schodov do stredného — najväčšieho suterénneho priestoru a odtiaľ priechodmi do západnej časti paláca, včítane veže. V hĺbke 134 cm pod prahom portálu sa zistila pôvodná interiérová niveleta dlažby, resp. udusanej ílovitej

Obr. 5. Holič-kaštieľ, výber keramiky zo zásypu vysunutej veže staršieho gotického paláca. Foto D. Tóth.

zeminy, nachádzajúca sa iba 10 cm nad základovou škárou. Prah portálu ležal 90 cm pod úrovňou barokovej dlažby a dokladal neskoršie zvýšenie nivelety zhruba o 1 meter. Výškove korešpondoval s ďalším zamurovaným vstupným otvorom bez opracovaných architektonických článkov, ktorým sa vchádzalo do východného priestoru paláca.

Archeologickým výskumom sa zistila na objekte rozsiahla prestavba, datovaná do polovice 15. storočia, ktorá si vyžiadala súčasne likvidáciu najstaršej obytnej budovy i predgotického opevnenia. Novému zámeru bol prispôsobený tiež palác zo 14. storočia. Vežovitú stavbu o rozmeroch 250×530 cm, vybiehajúcu na severnej strane SZ nárožia, nevyhovujúcu realizácii nového projektu rozobrali po základové murivo (severný a východný múr) a k západnému múru veže a severnému múru paláca zo 14. storočia pristavali ďalší, 15 metrov široký palác, zabudovaný dnes v západnom krídle kaštieľa, neskôr rozšírenom o východnejšie predstavané priečelie.

Interiér suterénu veže, na rozdiel od ostatných priestorov paláca prehĺbený, bol zasypaný kamennou deštrukciou a množstvom zrekonštruovateľnej keramiky, dokladajúcej zánik stavby v priebehu 15. storočia. V keramickom súbore sa opakovali predovšetkým hrnce — bezuché i s uchami a džbány v rôznych odtieňoch šedej farby. Maximálne vydutie nádob bolo v hornej tretine; okraje ústí rímsovite profilované, prípadne gambovite zosilnené. V dekore prevláda rytá výzdoba horizontálnych línií, vytvárajúcich rebrovanie, objavuje sa však aj plastická výzdoba nalepovaných pretláčaných líšt. Nádoby boli vyrobené formovaním na rýchlorotujúcom hrnčiarskom kruhu s odrezanými, ale aj druhotne upevnenými dnami. Výnimku tvoria dve malé hrncovité nádoby vyrobené zo zrnitejšieho materiálu technikou obtáčania so stopami

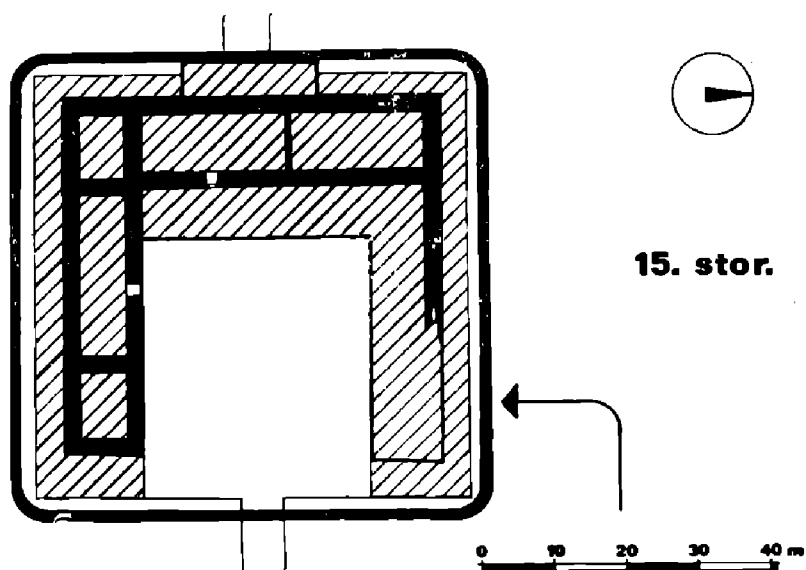
podšýpky a slabo čitateľnými značkami na dne. Ich maximálna výduť bola v strede výšky. Okraje lievikovité nasadené mali nábeh na jednoduchú profiláciu. Výzdoba rytých špirál v kombinácii s presekávanou vlnovkou a slzičkovými vpichmi pokrývala celý povrch. Obe nádoby vymykajúce sa svojim prevedením, tvarom i výzdobou z vyše popísaného celku zastupujú starší horizont doznievania mladohradištnej keramiky (obr. 5).

Dĺžka, podľa všetkého dvojpodlažného, dvoj-prípadne trojpriestorového paláca z 15. storočia, orientovaného S-J sa nedá v plnom rozsahu ohraničiť; s určitosťou však možno povedať, že dosahovala rozmery dnešného západného traktu. Južný priestor nového paláca, bezprostredne susediaci so staršou palácovou stavbou dosahoval dĺžku 20 metrov a bol na severnej strane ohraničený 80 cm širokou priečkou. Priečny múr rešpektoval jednoduchú kamennú valenú klenbu, ktorú počas ďalších prestavieb a nového rozčlenenia objektu nahradili trámovým stropom.

Archeologickými sondami v severozápadnej časti kaštieľa sa sledovalo pokračovanie vonkajšieho obvodového múru paláca do vzdialenosti 15 metrov od severozápadného nárožia. I keď sa kvôli stavebnej realizácii v ďalších suterénoch severného traktu archeologický výskum neuskutočnil, priebeh muriva naznačoval možnosť jeho pokračovania vo funkcii hradby v orientácii Z-V. Nález gotického okna (prekrytého renesančnou priečkou) v prvom podlaží objektu, vystupujúceho z čiary východného obvodového múru neskorogotického paláca dovoľuje predpokladať zopakovaný pôdorys južného traktu aj v západnom, včítane vystupujúcej hranolovej veže (obr. 6 – plán).

Z prvého podlažia neskorogotického paláca sa v južnej časti východného múru zachovala štrbinová strieľňa a zamurovaný vstupný otvor s kamenným sedlovým portálom o rozmeroch 130×180 cm (zvýšenie nivelety oproti staršiemu palácu dosahovalo 30 cm). Otvory stratili svoju funkciu v 3/3 16. storočia rozšírením západného traktu do nádvorja predstavaným priečnym múrom. Po vstavaní pomocného barokového schodišťa do južnej časti vestibulu zostali zabudované v malom podschodištnom priestore. Uvedenú stavebnú činnosť si vyžiadalo prerazenie barokového podjazdu v strede západného traktu do výšky druhého podlažia a čiastočné zasypanie prvého podlažia neskorogotického paláca, kedy vznikli na mieste pôvodného južného priestoru štyri nové s odlišnými – kolíšucími niveletami.

Základové murivo objektu z 15. storočia, široké 180 cm, bolo zahĺbené o niečo plytšie ako základy staršieho paláca (10 cm). Zaujímavosťou mladšej

Obr. 6. Holíč-kaštieľ, pôdorys tretej etapy objektu: 15. storočie. Zameral a vykreslil D. Tóth.

Obr. 7. Holíč-kaštieľ, odkrytá podzákladová pilotáž neskorogotického paláca. Foto D. Tóth.

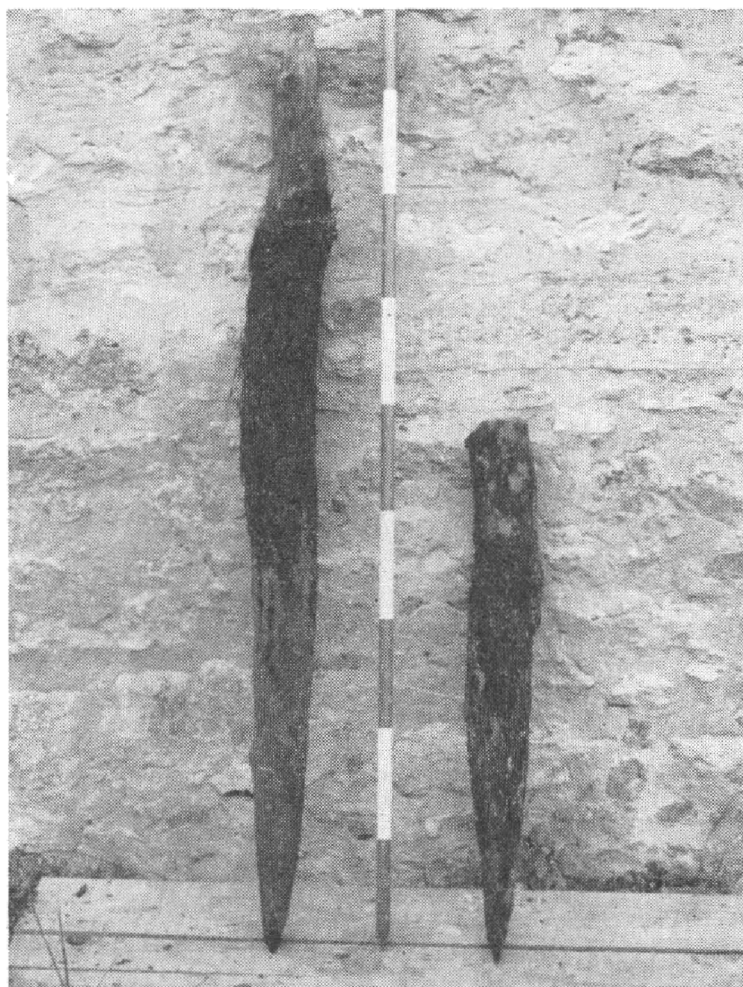
Obr. 8. Holíč-kaštieľ, zvyšky podzákladovej pilotáže neskorogotického opevnenia vo vnútornej priekope renesančnej pevnosti. Foto D. Tóth.

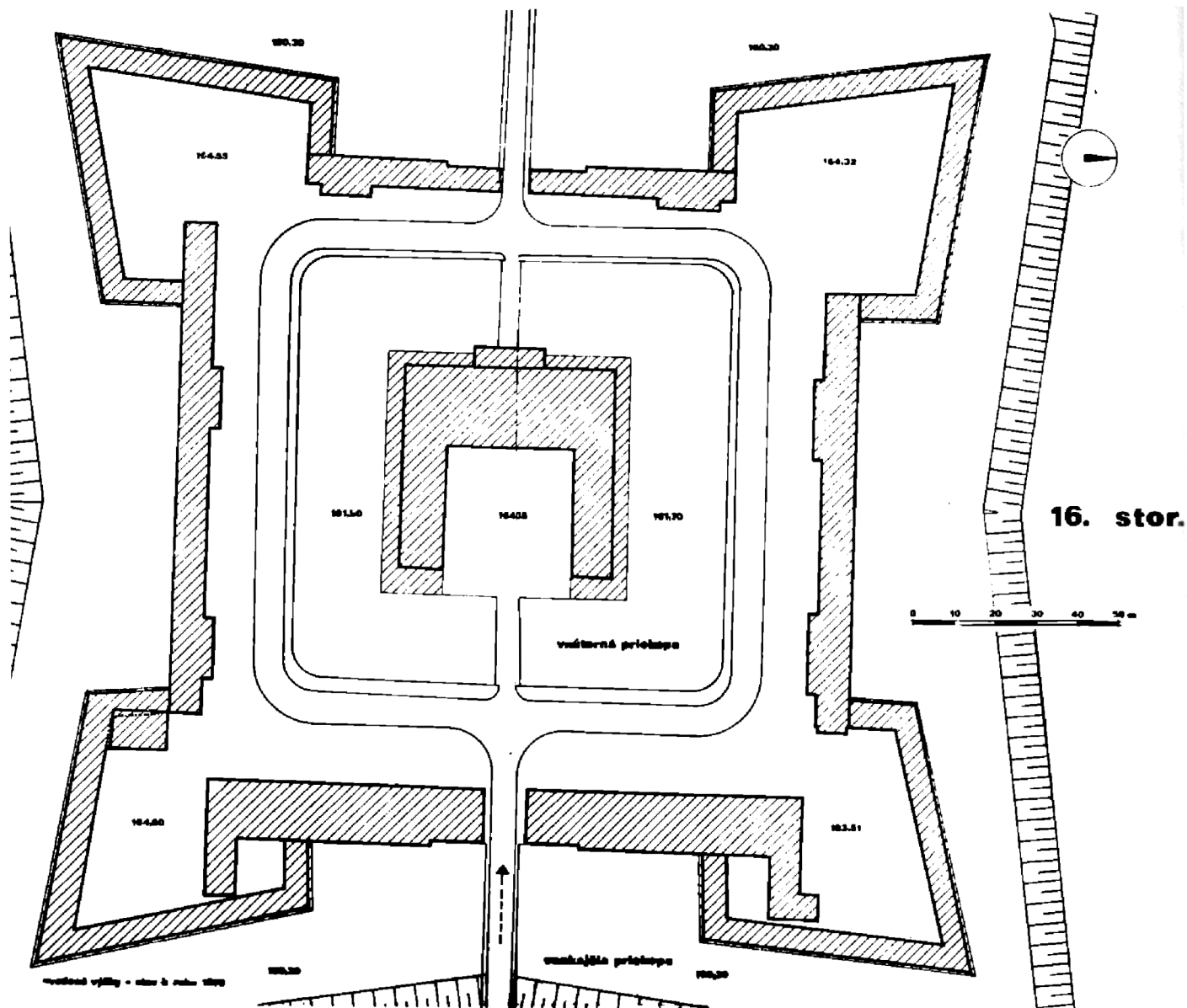
stavebnej fázy bolo však vybudovanie hustej podzákladovej drevenej pilotáže, zapustenej hlboko do bažinatého terénu (160,00 m n. m.) Drevené koly, na ktoré použili kmene duba, brezy a jelše, boli na koncoch zahrotené a opálením zakonzervované. Pilóty s rozdielnymi priermi (10—25 cm) i dĺžkami (120 až 180 cm) zahĺbili do ílovitého podložia tak, že ich vrcholy vyčnievali v jednej rovine a niesli vlastné základové kamenné murivo objektu (obr. 8, 9).

Totožná technológia bola použitá aj pri budovaní nového rozsiahlejšieho opevnenia, ktoré ohraňovalo plochu zhruba 60×60 metrov. Drevená pilotáž, zistená na viacerých miestach vo vnútornej vodnej priekope renesančnej pevnosti, ktorá niesla pôvodne kamenné základové murivo opevnenia, poukázala svojim zasadením do zníženého močaristého terénu na existenciu staršej vodnej priekopy, posunutej na rozdiel od dnešného stavu ďalej od objektu. Jej pôvodný rozsah už nebolo možné zistiť, nakoľko terén narušili rozsiahle zemné práce ďalšej stavebnej fázy, datovanej umelecko-historickým výskumom najneskôr do 3/3 16. storočia (Križanová 1970).

Spôsob budovania, resp. zakladania kamenných stavieb v nížinnom — močaristom prostredí sa odkryl (nie síce v plnom rozsahu, ale v pôvodnom a dobre zachovalom stave) na území Slovenska prvý krát. Napriek tomu, že uvedená jedinečná konštrukčná technológia bola staviteľom v regiónoch s podobnými podmienkami určite dobre známa, stretávame sa s ňou pri výskumoch iba sporadicky, čo možno vysvetliť neskoršími zmenami hydrologických pomerov, spôsobených reguláciami. Analógiu stavebného vývoja i techniky predstavuje hrad Egervár, vybudovaný v mierne zvlnenom močaristom kraji na západných hraniciach Uhorska, rozšírený v 15. storočí o kamennú stavbu, posta-

Obr. 9. Holič-kaštieľ, pilóty vybraté z podzákladovej konštrukcie neskorogotického opevnenia. Foto D. Tóth.

Obr. 10. Holíč-kaštieľ, pôdorys renesančnej pevnosti. Zameral a vykreslil D. Tóth.

venú na drevených pilieroch (Gerö 1975) a snáď i kaštieľ Kratochvíle (okr. České Budejovice), stojaci na mieste vodného hradu, kde bola zistená pod stavbou z 15. storočia pilotáž z dubových kolov (podľa informácie dr. Líbala).

Neskorogotické opevnenie z 15. storočia stavané na pilotáži vymenili v období renesancie za veľkoryso komponované protiturecké hviezdicové opevnenie, pospájané kazematmi s vonkajšou i vnútornou priekopou (obr. 10 – plán). Súčasne podpivničili takmer celé nádvorie a v rámci areálu k vonkajšiemu opevneniu situovali hospodárske budovy. Dobudovaný bol tiež severný a rozšírený západný trakt kaštieľa. Písomné pramene spomínajú dokonca uzavretie pôdorysu objektu východným — nadzemným traktom už k roku 1554 (Šátek) a očitý svedok Matej Bel (1735) uvádza rok pred prevzatím Holíča Habsburgovcami blokovú stavbu štvorcového pôdorysu, z čoho možno usudzovať na vyvinutý štvorkrídlový typ renesančného kaštieľa.

Pravdepodobne práve veľké stavebné úpravy a zmeny na objekte (nadväzba o ďalšie podlažie, ukončené atikou) v kombinácii s vyhnutím drevenej podzákladovej pilotáže, zapríčinennej podľa všetkého reguláciou vodných tokov,

Obr. 11. Holíč-kaštieľ, nález signovanej tehly zo zá-sypu. Foto D. Tóth.

spôsobili vážne statické poruchy, viditeľné ešte dnes v severozápadnom nároží objektu. V dôsledku zabezpečenia statiky vymenili v najkritickejších polohách podzákladové pilóty za tehlový múr, spájaný maltou s 80 percentným obsahom vápna a celý objekt vo výške druhého podlažia ohraničili terasou, ktorá prekryla zčasti základové murivo predgotického opevnenia. Nálezy tehál v sekundárnych polohách (zásypoch), signované letopočtom 1678 s pozostatkami pôvodného pojiva, vykazujúceho zhodné zloženie s tehlovými podmúrovkami nepriamo datujú poslednú stavebnú fázu pred prestavbou objektu na cisárske sídlo.

Vybudovaním tehlového púzdra, ktoré pojalo do svojho stredu kamenné murivo neskorogotického paláca sa zlikvidovali i ďalšie nálezové možnosti, predovšetkým v severnej časti západného traktu a v celom severnom trakte. Tieto mimoriadne náročné opravy boli spojené s rozsiahlymi zemnými prácami, nakoľko tehlové obmurovanie sa stupňovite viacnásobne rozširovalo smerom do interiérov.

Od roku 1736, keď sa objekt stal majetkom cisárskej rodiny uskutočňovalo sa postupné prebudovávanie blokovej renesančnej pevnosti na trojkřídlový barokový kaštieľ s novou funkčnou náplňou.

Zisťovacím historicko-archeologickým výskumom v areáli holičského kaštieľa sa potvrdilo, že objekt vodného hradu prešiel zložitým stavebným vývojom, počas ktorého vznikol z niekoľkých samostatne stojacich stredovekých stavieb jednoliaty celok, vytvárajúci základ pravidelného renesančného pôdorysu. Okrem globálneho doriešenia chronologizácie a stavebnej štruktúry samotného objektu prispel výskum veľkou mierou tiež k poznaniu typológie a technológie dodnes malého počtu známych a zachovalých stavieb nížinných hradov. Zistené poznatky i niektoré nálezy novoodkrytých architektúr stredovekého hradu budú v blízkej budúcnosti v rámci lokálneho programu vkomponované do pamiatkovej obnovy kaštieľa.

Literatúra

- Bel M., 1735: Notitia Hungariae novae historico-geografica, s. 509.
- Gerö L., 1975: Várépítészünk, Egervár (Zala), Budapest, s. 149—153.
- Habovštiak A., 1961: Príspevok k poznaniu našej nížinnej dediny v XI.—XIII. storočí, SIA IX, s. 467—473.
- Habovštiak A., 1962: Mladohradištná chata v Siladiciach, okres Trnava, AR XIV, s. 844—845.
- Chaloupecký V., 1923: Staré Slovensko, Bratislava, s. 157, p. 620.
- Janšák Š., 1962: K otázke lokalizácie veľkomoravského hradu v Mikulčiciach, Geografický časopis XIV/2, s. 108—110.
- Kraskovská E., 1965: Slovanské pohrebisko v Kopčanoch, zborník SNM, História 5, s. 19—48.
- Kraskovská E., 1969: Slovanské sídlisko v Kopčanoch, Zborník SNM, História 9, s. 53—72.
- Križanová E., 1970: Vyhodnotenie výskumov a program pamiatkových úprav v Holiči, Archív SÚPSOP-u, Bratislava, T-827, s. 1—23.
- Menclová D., 1973: Príspevok k typológii hradov, zámkov a kaštieľov na Slovensku, In: Hradý, zámky a kaštieľe na Slovensku, Martin, s. 417—418.
- Měřínský Z., 1976: Zaniklé středověké osady na panství kláštera oslavanského (Vývoj a změny struktury osídlení), Archaeologia historica 1, s. 111—115.
- Ratkoš P., 1978: Dodatok k historicko-archívneému výskumu holičského kaštieľa, K najstarším dejinám zámku Holič, Archív SÚPSOP-u, Bratislava, T-1199, s. 2—4.
- Ruttkay A., 1976: Osídlenie Piešťan-Banky v 11.—13. storočí, AVANS 1975, s. 198 až 199.
- Šátek J., Holičsko-šaštínske panstvo za Czoborovcov 1489—1738, rkp. Okresný archív Senica, pobočka Skalica, s. 301.
- Štefanovičová T., 1975: Bratislavský hrad v 9.—12. storočí, Bratislava, s. 102—108.
- Unger J., 1970: Zur Lokalisierung einiger mittelalterlichen Ortswüstungen in Südmähren, K lokalizaci některých středověkých zaniklých osad na jižní Moravě, Časopis Moravského musea, Vědy společenské, LV, s. 111—119.

Zusammenfassung

Die historisch-archäologische Untersuchung des nationalen Kulturdenkmals Kastell Holič, Bez. Senica

In Übereinstimmung mit der vorbereiteten denkmalskundlichen Erneuerung des Kastells in Holič wurden in den Plan SÚPSOP komplexe Untersuchungen aufgenommen, zu denen auch die in den Jahren 1977—1978 vorgenommene archäologische Erkundung gehörte.

Schon die Lage des frühbarocken Kastells am Westrand eines landzungenartigen, an das Überschwemmungsgebiet des Marchflusses grenzenden Ausläufers deutete die ursprüngliche Funktion dieses Objektes an — es war eine Wasserburg. Zum Jahr 1315, als Holič als Grenzfestung zwischen Ungarn und Böhmen hervorgetreten ist, bezieht sich eine Beschreibung der Belagerung dieser von einem Wassergraben umgebenen, in der Nähe von Wasserläufen liegenden Örtlichkeit, die dazu führte, daß man die Burg an die Stelle des heutigen Kastells verlegte (Abb. 1).

Die in die zweite Hälfte des 12., bzw. an die Wende des 12. und 13. Jahrhunderts datierte älteste Bauphase des Objektes repräsentiert die freigelegte, einen Raum von ca. 57×38 m Ausmaß begrenzende steinerne Befestigung, deren fast komplette Ostseite mit einem Stützpfiler in der Mitte und ein Teil der Westseite erhalten blieben (Abb. 2, 3).

Um die Mitte des 14. Jahrhunderts wurde an der Stelle des Südtraktes ein länglich-rechteckiger, dreiräumig disponierter Palastbau (49×11,5 m) in O—W Richtung mit einem vortretenden prismatischen Türmchen an der Nordseite der NW-Ecke errichtet (Abb. 4, 5, 6).

Die archäologischen Grabungen stellten einen umfangreichen, in die Mitte des 15. Jahrhunderts fallenden Umbau fest, in dessen Zuge aller Wahrscheinlichkeit nach das älteste Wohngebäude (Palast oder Turm) liquidiert wurde, das irgendwo im Westteil des befestigten Raumes lag. Zugleich paßte man den neuen Bauplänen auch das Objekt aus dem 14. Jahrhundert an, dem ein N—S orientierter, in den Westtrakt des Kastells eingebauter jüngerer Palast angebaut wurde (Abb. 7).

Eine interessante Besonderheit des an das Inundationsgebiet angepaßten Baus aus dem 15. Jahrhundert ist das dichte hölzerne Grundpfahlsystem, das unter den Fundamenten in das sumpfige Gelände gerammt wurde und die Grundmauern des neu angebauten Palastes zu tragen hatte. Dieselbe Technologie verwendete man bei dem Bau einer neuen Befestigung, die eine Fläche von rund 60×60 m schützte. Die an mehreren Stellen des Innengrabens der Renaissancefestung erhaltenen Holzpfähle, die ursprünglich das Grundmauerwerk zu tragen hatten, weisen mit ihrem Einrammen in ein tiefer liegendes sumpfiges Gelände auf die Existenz eines älteren Wassergrabens hin, der zum Unterschied von heute vom Objekt weiter entfernt war (Abb. 8, 9, 10).

Im dritten Drittel des 16. Jahrhunderts wurden der nördliche und der erweiterte westliche Trakt des Kastells zu Ende gebaut und das ganze Objekt um ein weiteres Geschöß erhöht. Die gotische Gefestigung ersetzte man im Hinblick auf die Türkengefahr durch großzügig entworfene sternförmige Bastionen mit Innen- und Außengraben (Abb. 10).

Es waren wahrscheinlich ernste statische Störungen, die umfangreiche bauliche Maßnahmen erforderlich machten; sie sind noch heute an der Nordwestecke zu sehen. Bei der statischen Sicherung kam es zum Austausch der Holzpfähle (die an mehreren Stellen schon angefault waren) durch Ziegelmauern, bzw. Ziegelmauerhülsen, die das gotische steinerne Mauerwerk bargen.

Die historisch-archäologischen Untersuchungen in Areal des Kastells von Holíč dienten zur Klärung der Bauentwicklung und Chronologie des Objektes, in hohem Maße auch zur typologischen Analyse der Flachlandsburgen. Als grundsätzlich wichtigen Beitrag sehen wir dann die Enthüllung der Technologie der Grundmauersicherung steinerner Gebäude in sumpfiger Umgebung auf Holzpfählen an. Diese Lösung, die teilweise aus Westungarn und Südböhmen bekannt ist, wurde auf dem Boden der Slowakei zum ersten Mal entdeckt und ist größtenteils im ursprünglichen Zustand gut erhalten geblieben. Diese Kenntnisse und Erfahrungen werden, ebenso wie manche Befunde der neu freigelegten Architektur der mittelalterlichen Burg, in naher Zukunft der denkmalskundlichen Erneuerung des Kastells dienen.

Abbildungen

- Abb. 1. Kastell Holíč, Blick auf das Untersuchungsareal von Südosten. Foto D. Tóth.
Abb. 2. Kastell Holíč. Planzeichnung der ersten Aufbautetappe des Objektes: 12.—13. Jahrhundert. Messung und Zeichnung D. Tóth.
Abb. 3. Kastell Holíč, Plan der zweiten Aufbautetappe des Objektes: 14. Jahrhundert. Messung und Zeichnung D. Tóth.
Abb. 4. Kastell Holíč, Fragment des Steinportals in der Nordwand des älteren gotischen Palastes. Foto D. Tóth.
Abb. 5. Kastell Holíč, keramische Auswahl aus der Verschüttung des vorgeschobenen Turmes des älteren gotischen Palastes. Foto D. Tóth.
Abb. 6. Kastell Holíč, Plan der dritten Aufbautetappe des Objektes: 15. Jahrhundert. Messung und Zeichnung D. Tóth.
Abb. 7. Kastell Holíč, freigelegte Pilotage unter den Fundamenten des frühgotischen Palastes. Foto D. Tóth.
Abb. 8. Kastell Holíč, Pilotagereste unter den Fundamenten der frühgotischen Befestigung im Innengraben der Renaissancefestung. Foto D. Tóth.
Abb. 9. Kastell Holíč, Grundpfähle der das Fundament der frühgotischen Befestigungen tragenden Konstruktion. Foto D. Tóth.
Abb. 10. Kastell Holíč, Plan der Renaissancefestung. Messung und Zeichnung D. Tóth.
Abb. 11. Kastell Holíč, Fund eines signierten Ziegels aus der Verschüttung. Foto D. Tóth.

